
UDK 34(058)

ISSN 2620-1674

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

ПРАВНИ ХОРИЗОНТИ

Година VI | Број 7 | 2023

LEGAL HORIZONS

Volume VI | N° 7 | 2023

Ниш, 2023.

ПРАВНИ ХОРИЗОНТИ

Издавач

Правни факултет Универзитета у Нишу

За издавача

Проф. др Небојша Раичевић, декан

Главни и одговорни уредник

Проф. др Милош Прица

Чланови Редакционог одбора:

Проф. др Ирена Пејић, Правни факултет Универзитета у Нишу,
Проф. др Срђан Голубовић, Правни факултет Универзитета у Нишу,
Проф. др Предраг Цветковић, Правни факултет Универзитета у Нишу,
Проф. др Марко Трајковић, Правни факултет Универзитета у Нишу,
Проф. др Горан Марковић, Правни факултет Универзитета у Источном
Сарајеву,
Проф. др Милица Шутова, Правни факултет Универзитета „Гоце Делчев“
у Штипу (Северна Македонија),
Доц. др Ивана Канцелјак, Правни факултет Универзитета у Загребу
(Хрватска),
Проф. др Александар Ђорђевић, Правни факултет Универзитета у Нишу,
Проф. др Душица Миладиновић-Стефановић, Правни факултет
Универзитета у Нишу,
Проф. др Сања Марјановић, Правни факултет Универзитета у Нишу

Секретар Редакционог одбора: др Филип Мирић

Преводи резимеа: Гордана Игњатовић (енглески)

Лектура: Александра Гојковић

Технички уредник: Владимир Благојевић

Штампа: Графика Галеб д.о.о. Ниш

Тираж: 100

У току једне године објављују се две свеске часописа.

САДРЖАЈ

I ОДАБРАНЕ ТЕМЕ

Филип Мирић

ПЕНОЛОГИЈА И ДРУГЕ НАУКЕ И НАУЧНЕ ДИСЦИПЛИНЕ.....9

Јелена Милановић

ПОЈАМ ПРАВА И ПРАВДЕ У ДЕЛУ ХАНСА КЕЛЗЕНА.....21

Анђела Ристић

ОПСТАЈАЊЕ ДЕЛА МАЛОГ ЗНАЧАЈА У СРПСКОМ
КРИВИЧНОМ ПРАВУ ИЛИ О ПОТРЕБИ РЕШАВАЊА
ДУБЉИХ КРИВИЧНОПРАВНИХ ПРОБЛЕМА37

Александра Стојановић

ОДГОВОРНОСТ ЗА ШТЕТУ ОД ОПАСНЕ СТВАРИ ИЛИ
ОПАСНЕ ДЕЛАТНОСТИ ЗБОГ ПОВРЕДЕ НА РАДУ
ПРИПАДНИКА ВОЈСКЕ СРБИЈЕ.....75

Маша Марковић

СТАРОСНА ГРАНИЦА КРИВИЧНЕ ОДГОВОРНОСТИ У
ЈУГОСЛОВЕНСКОМ ПРАВУ.....95

Катарина Коцић

ПРАВНА ЗАШТИТА ПРОНАЛАЗАКА ИЗ РАДНОГ ОДНОСА....115

Наталија Манојловић

ПРИГОВОР ОШТЕЋЕНОГ НЕПОСРЕДНО ВИШЕМ ЈАВНОМ
ТУЖИОЦУ И ПРАВО НА ДЕЛОТВОРАН ПРАВНИ ЛЕК.....135

Мирсен Алибашић

СТРУЧНА ОДБРАНА ОКРИВЉЕНОГ ПРЕД СТАЛНИМ
МЕЂУНАРОДНИМ КРИВИЧНИМ СУДОМ.....157

Димитрије Андрејић

ТЕЖИНА ИЗВРШЕНОГ КРИВИЧНОГ ДЕЛА КАО
ОСНОВ ЗА ОДРЕЂИВАЊЕ ПРИТВОРА.....179

Наталија Богдановић

РАЗВОЈ АДВОКАТСКЕ ПРОФЕСИЈЕ У КНЕЖЕВИНИ
СРБИЈИ.....193

II НАУЧНА КРИТИКА И ПРАВНА ПОЛИТИКА

Јелена Ђокић

ПОВЕРЕНИК ЗА ИНФОРМАЦИЈЕ ОД ЈАВНОГ ЗНАЧАЈА И
ЗАШТИТУ ПОДАТАКА О ЛИЧНОСТИ.....213

III СЛОВО О ПОСЛЕНИЦИМА ПРАВНЕ НАУКЕ

Милош Прица

НОВИЦА КРАЉЕВИЋ — ПРАВНИ МИСЛИЛАЦ И
ИНТЕЛЕКТУАЛАЦ.....235

IV ПОРУКЕ И ПУТОКАЗИ

Андрија Гамс

КОНЦЕПЦИЈЕ АМАНДМАНА: ИСТОРИЈСКИ — ПРОМАШАЈ;
НАУЧНО — ЗБРКА.....253

Упутство ауторима.....263

CONTENTS

I SELECTED TOPICS

Filip Mirić

PENOLOGY AND OTHER SCIENCES AND SCIENTIFIC
DISCIPLINES.....19

Jelena Milanović

THE CONCEPT OF LAW AND JUSTICE IN THE OPUS OF
HANS KELSEN.....36

Anđela Ristić

SUBSISTENCE OF PETTY OFFENSES IN SERBIAN
CRIMINAL LAW: ON THE NEED TO RESOLVE
FUNDAMENTAL CRIMINAL LAW ISSUES.....73

Aleksandra Stojanović

LIABILITY FOR DAMAGE INFLICTED BY DANGEROUS
THINGS OR DANGEROUS ACTIVITIES DUE TO THE
OCCUPATIONAL INJURY OF MEMBERS OF THE
SERBIAN ARMED FORCES.....93

Maša Marković

AGE LIMIT OF CRIMINAL LIABILITY IN YUGOSLAV
CRIMINAL LAW.....114

Katarina Kocić

LEGAL PROTECTION OF INVENTIONS MADE IN THE
COURSE OF EMPLOYMENT.....134

Natalija Manojlović

OBJECTION OF THE INJURED PARTY IN CRIMINAL
PROCEEDINGS.....155

Mirsan Alibašić

PROFESSIONAL DEFENSE OF THE ACCUSED BEFORE THE
PERMANENT INTERNATIONAL CRIMINAL COURT.....177

Dimitrije Andrejić

GRAVITY OF THE COMMITTED CRIMINAL OFFENCE AS
A LEGAL GROUND FOR ORDERING DETENTION.....192

Natalija Bogdanović DEVELOPMENT OF THE LEGAL PROFESSION IN THE PRINCIPALITY OF SERBIA.....	210
---	-----

II SCIENTIFIC CRITICISM AND LEGAL POLICY

Jelena Đokić COMMISSIONER FOR INFORMATION OF PUBLIC IMPORTANCE AND PROTECTION OF PERSONAL DATA.....	232
--	-----

III HOMAGE TO NOTEWORTHY LEGAL SCHOLARS

Miloš Prica NOVICA KRALJEVIĆ – A LEGAL THINKER AND INTELLECTUAL.....	249
---	-----

IV LANDMARKS AND SIGNPOSTS

Andrija Gams CONCEPTS OF THE AMENDMENT: HISTORICAL — FAILURE, SCIENTIFICALLY — CONFUSION.....	253
Guidelines for Authors.....	263

Наталија Богдановић,¹

Докторанд,

Правни факултет Универзитета у Нишу

UDK: 347.964.1(497.1)"18"

Прегледни научни чланак

Примљен: 12. 06. 2023:

Прихваћен: 21. 06. 2023.

РАЗВОЈ АДВОКАТСКЕ ПРОФЕСИЈЕ У КНЕЖЕВИНИ СРБИЈИ

Апстракт: Након што се кнез Михаило поново вратио на престо Србије, убрзано се кренуло у преображај мале вазалне државе, како на међународном, тако и на националном нивоу. Доношењем нових законских прописа, долазило се до правне уређености земље, али правна сигурност је била тешко остварљива слабо писменом народу, услед обима и сложености правне материје. Као последица тога, формира се адвокатска професија у нашој земљи, која је, услед своје велике популарности и масовног приступања људи овом позиву, захтевала да и сама буде законски уређена. Аутор у свом раду представља ток настанка и развоја адвокатури у Србији, чији се корени налазе у доба Кнежевине.

Кључне речи: правозаступници, адвокати, Кнежевина Србија, правосуђе, заступање странака.

1. Уводна разматрања

Корени адвокатури какву данас познајемо, оформљени су још 1862. године у закону о правозаступницима, који је донет на предлог владе Илије Гарашанина, током друге владавине кнеза Михаила. Потреба за правним уређењем ове професије јавила се услед великих промена које је кнез Михаило донео нашој земљи, са циљем њене свеобухватне реформе. Како се мењало стање државе у свим њеним сегментима, кнез Михаило је покренуо уређивање законодавства, сматрајући да је јачање правне структуре земље важан атрибут за стварање стабилне државе.

Током уставобранитељског режима, дошло је до појаве првих адвоката у Србији, међутим, тадашњи заступници странака пред судом су само у врло ретким случајевима били школовани правници. У том периоду

¹ natalija.n.bogdanovic@gmail.com

су се адвокатском професијом углавном бавили чиновници, не искључујући ни саме судске чиновнике.

Како је доба Михаилове Србије доносио читав низ закона, уредби и решења, који су посредно или непосредно, утицали на побољшање постојећег правосудног система, тако су се стварале компликације да и школоване судије испрате те промене, а камоли слабо писмен народ. На тај начин се у народу јавила потреба да их пред судом заступају нови, образовани правници, који ће, пре свега, разумети те законодавне промене, успети да их испрате и да их на адекватан начин примене, зарад заштите права народа.

Зато се у нашој земљи јавила потреба да се уреди питање адвокатске професије, што је и учињено Законом о правозаступницима из 1862. године. Један од задатака овог рада је управо анализа тог закона, како би се дошло до јасне слике на који начин је њиме било постигнуто уређење адвокатуре, који су темени и услови њиме постављени, и како се он одразио на данашњу адвокатску професију. Њиме је, пре свега, био прописан услов да правозаступници морају да имају завршен правни факултет и положен правозаступнички испит. Тиме је адвокатура припала само одређеној групи стручњака у правној области, прописани су критеријуми под којим неко лице не може постати правозаступник, а такође је њиме одређено који су послови неспојиви са адвокатском професијом. Дакле, већ овим законом је уведен појам достојности адвокатури, где је такође она и наглашена као интелектуална делатност која је од општег интереса за друштво.

Упркос чињеници да се овај закон показао делотворним, његова судбина се изненада променила на Народној скупштини 1864. године, када је већином посланика изгласано да се укине институција јавних правозаступника и да се овај сегмент правосуђа врати у претходно стање. Године 1865. доноси се нов закон о правозаступницима, који садржи пар промена у односу на дотадашњи, укључујући и то да адвокати више не морају да имају завршене правне студије, већ само положен правозаступнички испит. Како и зашто се дошло до ове промене је такође нешто што ће бити истражено у раду, укључујући и анализу новог закона из 1865. године.

Основна хипотеза која би требало да буде потврђена истраживањем јесте да се, кроз развијање државноправних и друштвених односа у Србији, стварала потреба за правним регулисањем адвокатуре, која представља значајну институцију за одржавање правосудног система сваке земље и очувања владавине права. Такође, и да савремена

адвокатска професија функционише на основу темена који јој је постављен још у периоду друге владавине кнеза Михаила Обреновића.

2. Почеци адвокатске професије

Почетке адвокатуре, упркос мишљењима неких адвоката па чак и историчара, нећемо пронаћи у доба Немањића, као ни у Душановом закону. Грешка је упоређивати средњи век са нашим временом и на силу извучити из тог периода онога чега није било. Средњи век треба да посматрамо као друго доба, где су владали другачији односи међу људима, те су грађанске класе биле другачије него што су то појединци данас, тако да се ни на грађанска ни на људска права није гледало као данас. Имајући то у виду, адвокатура тада није ни била потребна, јер није постојао развијен систем грађанских и људских права који је требао да се заштити. Адвокатура је могла једино да се јави и развија у пределима где су богати градови и јака грађанска класа, чега такође није било у средњовековној Србији. Србија јесте тежила ка стварању независности судова и судија, углавном у периоду цара Душана, када је наша земља настојала да замени посусталу Византију преузимајући њен централизован поредак, где је цар извор све власти у земљи, али и поред свега тога, адвокатуре у њеном примарном облику, као организоване службе за пружање правне помоћи, није било. (Фајфрић, 2000: 610-611). Уколико желимо да успешно сагледамо почетке адвокатуре коју познајемо данас, као један правни институт којим се омогућава правна заштита и остваривање владавине права, морамо да је посматрамо кроз развијенији државни период, сличнијим данашњем, у којим се јављају почеци законодавства које данас познајемо, што се конкретније односи на период Кнежевине Србије.

Корени адвокатске професије у Србији настали су током уставобранитељског режима, где је она постала неопходна услед масовног доношења закона и уређивањем правосуђа, а најпре због могућности грађана да своја права остварују пред судовима. Формирање законских прописа јесте водило ка већој правној сигурности, али она је била тешко остварљива у тада још неписменој земљи Србији. Услед сложености правне материје, нестручног и неписменог српског народа, остваривање правде и примена права је била готово немогућа. Зато се јавила потреба да се народу пружи адекватна правна заштита помоћу стручних правних заступника пред судовима, тј. помоћу адвоката.

Током овог периода, положај адвокатуре још увек није био регулисан законом, те су се као први адвокати јављали углавном судски чиновници,

што је било проблематично из више разлога. Најпре, чиновници су углавном занемаривали своје пробитне послове услед бављења адвокатуром, а њихово заступање странака пред судом стварало је сумњу у објективност судске пресуде. Захваљујући томе, као прво правно регулисање адвокатуре јавља се одлука Владе од 23. октобра 1843. године, која је донета у виду Уредбе, у којој се чиновницима забрањује заступање странака пред судовима, писање тужби и других писмена. Ова забрана се односила на све чиновнике који примају државну плату, укључујући и учитеље. Казне које су биле предвиђене за прекршај ове забране подразумевале су да би за први и други пут прекршаја дошло до смањење плате, а за трећи би долазило и до губитка службе. Након ове Уредбе, адвокатуром почињу да се баве људи који су били и мало писмени, што је опет убрајало јако велики број неадекватних и нестручних лица. Будући да нису били стручни у правној области, они су често сарађивали са чиновницима, тако да сврха Уредбе није била постигнута, него су се чиновници и даље индиректно бавили адвокатским пословима. (Кркљуш, 2002: 238-239). Тим чином, пре свега, јавност је почела негативно да гледа на адвокатску делатност, али је дошло и до урушавања достојанства чиновника, који су требали да осликавају државну власт чинећи њене представнике.

Уставобранитељски режим се у историји државе и права, препознаје као период бирократије и законодавства. Дошло је и до регулисања грађанскоправне материје, првобитно Српским грађанским законом из 1844. године, а потом и Законом о судском поступку и грађанским парницама из 1853. године, који је регулисао и грађански судски поступак. Занимљиво је да до регулисања кривичног права у периоду уставобранитеља није дошло, уз образложење Савета да је српски народ неискварен и није склон криминалу, те да му таква врста законодавства није потребна. То је наравно било далеко од истине, поготово што је у том периоду била заступљена хајдучија. Више има смисла да је Савет терао инат кнезу, са ким је стално био у сукобу, а који без Савета није имао могућност да донесе било који закон. Кривичноправна материја је била регулисана мноштвом мањих законских аката. (Ђурђић, Ранђеловић, Илић, 2004: 40-41).

Колико год да је Србија напредовала теоријски у области законодавства, у пракси су судови били страшно спори и неефикасни. Судови су постали преоптерећени, а земљи је недостајало стручних судија који би решавали предмете. Узрок тога је био тај што је у земљи било много мало школованих људи, који нису могли ни да прочитају а камоли да разумеју Грађански законик. Зато се у земљи масовно јавила потреба да

се извржи реформа судских кадрова, запошљавањем учених правника, као и да се неписменом народу пружи стручна помоћ, од стране правозаступника, тј. адвоката, и да се на тај начин дође до правне сигурности у држави и побољшања саме судске организације.

3. Закон о јавним правозаступницима из 1862. године

У време владавине кнеза Михаила Обреновића, Влада Илије Гарашанина је донела на предлог Закон о јавним правозаступницима 28. фебруара 1862. године, који представља темељ савремене адвокатуре коју и данас познајемо. Када се кнез Михаило вратио на престо Србије по други пут, сада као већ зрелији и европски образованији државник, дошло се до времена националног, друштвеног и државно-правног узлета младе државе и њеног хода ка пуној независности. Кнез је имао јасну визију опоравка вазалне земље како на међународном, тако и на националном нивоу, схватајући да је најважније да се регулише законодавство које представља темен стабилне државе и развоја њеног апарата.

Илија Гарашанин је постао кнежев први министар и на тој функцији је остао наредних шест година. Са познавањем одлика савремене државе, он је увео Србију у доба посвећеног апсолутизма. Под његовом владавином дошло је до јачања државног апарата и стварања законодавства по европским узорима. Колико се озбиљно приступило целовитом законодавном уређењу државе говори и сама чињеница да су многи закони кнеза Михаила, са незнатним изменама, важили све до уласка Србије у заједничку државу Јужних словена 1918. године. (Ранђеловић, 2012: 93).

Како је Србија почела интензивно да гради свој правни систем, нарочито након доношења Сретењског устава 1835 године, јавила се потреба за законом који би уредио и питање адвокатске професије. Међутим, до уређивања адвокатуре се долази тек 1862. године, доношењем Закона о правозаступницима. Закон се састоји из уводних правила о правозаступницима, и у њему се налази шест чланова. У првом члану је прецизирано када овај закон ступа на снагу, конкретније од 1. маја текуће 1862. године, као и то да се од тог дана укидају све уредбе и наредбе које су се пре закона односиле на уређивање ове материје. У другом члану уводних правила је регулисано да све до дана када закон ступи на снагу, сви који су се бавили правозаступничким послом, допушта им се да се још годину дана могу бавити тим послом, ако не поседују неку од правних сметњи које су назначене у члановима 3. и 4. овог закона. Уколико током тог рока не отклоне сметње, тј не стекну право на заступање пред судовима, условима који су одређени законом, више се не

могу бавити адвокатским послом. Уводна правила такође прописују надлежни орган који одлучује и коме лица која желе да се баве овом професијом, подносе пријаву, а то је Министарство Правосуђа.²

Кнез Михаило је већ на самом почетку Закона о правозаступницима, у уводном делу, објаснио свој мотив за доношење овог закона, где је навео следеће: „Због тога што многи, који код земаљских судова имају парнице, нису у стању да такве, или због невештине у законима, или из каквих других узрока водити, то да би се овоме помогло, нашли смо се побуђени да заведемо правобранилачки ред.“ (Фајфрић, 2000: 616). Имајући у виду да су се у ранијем периоду адвокатском професијом бавили чак и судски чиновници, при чему су занемаривали своју примарну професију, а да су их након забране чиновницима бављења адвокатуром, заменили нестручни људи који су бар мало знали читати и писати, Кнезу је било јасно да је уређивање овог сегмента правосуђа и те како неопходна ставка за постизање националног раста вазалне Србије.

Закон се састојао од 64. параграфа који су били подељени у пет поглавља, са тим да се завршавао са чланом 64. који је представљао заклетву за правозаступнике. Прва глава закона је прописивала услове под којим се може добити правозаступништво. У њему је одређено да је само Министарство Правосуђа могло давати дозволу за правно заступање и то ако лица испуњавају следеће услове:

- Ако је лице Српски држављанин
- Ако је лице пунолетно
- Ако је доброг и поштеносног владања
- Ако је редовно завршило правне науке
- Ако је положило правозаступнички испит из постојећих грађанских и кривичних закона³

Испит нису били дужни да полазу они који су завржили правне науке и који су радили и учили код правозаступника барем три године, или су барем две године радили у суду или при министарству Правосуђа, а дошли су до звања Начелника или Секретара. У члану 3. ове главе, били су набројани услови под којима неко „не може добити право заступања“ а то су била она лица која:

² Чланови 1., 2., 3., 4., *Уводна правила о правозаступницима*, Београд, 1862.

³ Члан 2. *Закон о правозаступницима*, Београд. 1862.

- се налазе под стечајем или старатељством,
- су осуђени због кажњивог банкрутства који су осуђени или против којих се води поступак због обичног (неполитичког) злочинства, или из користољубља учињеног преступа или покушаја, или због преступа којим се вређа јавни морал.⁴

Овим законом се први пут јасно формира адвокатска професија, где се од ње прави служба од општег интереса за друштво. Први пут у Србији је адвокатура, какву и данас познајемо, уведена у законодавство, тако да је она сада професија одређених лица, тј како се наводи у члану 5. Закона „само они који по овоме закону добију право заступања, могу друге код судова заступати.“ Од овог правила се у овом члану изузимају случајеви када отац заступа своју децу, муж своју жену, тудори и старатељи своје пупиле и штићенике, односно лица који заступања врше на основу грађанског законика. Такође је напоменуто у закону да се изузимају од овог правила пословође и калфе трговаца и занатлија, тако да могу своје газде заступати у парницама, које би код судова имали. Ако је неко желео да своме сроднику, пријатељу или познанику учини услугу и да га заступа пред судом, било је дозвољено, али то заступање не сме бити стално и са наградом, тако да то није представљало „адвокатску професију“ већ услугу. Та услуга није смела да буде у заступању већег броја од две парнице у току једне године. Такође је постигнут циљ да се онемогући чиновницима да се баве овим звањем и да се избегне занемаривање чиновничког позива, а и разне злоупотребе у корист странака које су заступали.

Друга глава закона о правозаступницима из 1862. године, односи се на полагање правозаступничког испита и о постављању правозаступника. Испит се полагао и писмено и усмено код Великог суда за грађанска и кривична дела, а када се појави нужда да се постави нови правозаступник, Министарство Правосуђа је расписивало конкурс, при чему је и одређивао рок за пријаву кандидата. Испит је изгледао тако што се прво полагало усмено, са по једним питањем из сваког законика, а потом писмено, где се кандидатима давао правни задатак који су морали на лицу места да решавају и то по прописима закона. Ако би кандидат три пута пао овај испит, више никада није могао да га полазе, тако да је губио право на ову професију. Члан 16. закона је прописивао и најмањи број правозаступника, тј. у сваком округу их је морало бити најмање два, а у Београду шест. Лица су добијала одобрења у ком ће се округу бавити овом професијом од стране Министарства Правосуђа.

⁴Члан 3. *Закон о правозаступницима*, Београд 1862.

У трећој глави Закона била су јасно прописана права и дужности правозаступника како би се на адекватан начин бавила овом професијом, чак су им дате и јасне смернице на који начин се приступа предметима, како да сачини протокол о спорној ствари, да припреми доказна средства, и шта треба испитати чак и пре преузимања предмета. Уколико се правозаступници ни би придржавали својих дужности, глава четири закона је садржала дисциплинске казне над адвокатима.

У задњој глави Закона, набројани су разлози због којих би престало право на правозаступништво. а то је било могуће:

- Када правозаступник сам да оставку, мкоја ће се непосредно подносити Министарству Правосуђа
- Када би правозаступник преузео било какво јавно звање, или било какву јавну радњу на своје име
- Када правозаступник престане да буде српски држављанин
- Када он буде осуђен због кажњивог банкрутства, због обичног (неполитичког) злочина, или из користољубља учињеног преступа, или из преступа којим се вређа јавни морал.⁵

Две године након доношења овог Закона, у Србији су били постављени већ 22 адвоката, од којих је осморо било у Београду. На основу извештаја који је министар правосуђа поднео Народној скупштини, можемо закључити да је био присутан огроман оптимизам по питању ове професије. Он је у свом извештају навео: „Тек су две године како је овај Закон почео важити и ми већ имамо велику част и добрих и ваљаних правозаступника. Сваки дан их бива све више; до неколико година имаћемо их доста и по свих окружјима.“ (Фајфрић, 2000: 617). Министар је такође сматрао да ће повећање броја правозаступника странкама дати могућност избора између њих, те ће постојање конкуренције међу њима довести до тога да адвокати позитивно утичу један на другог, чиме ће се и унапређивати ова професија.

Данашњу савремену адвокатску професију можемо видети осликану у овом закону, наиме, адвокатура је постала интелектуална делатност од јавног интереса, која је припадала школованим правницима са законом прописаном стручном спремом коју су морали да имају. Полагање правозаступничког испита је веома сличан данашњем правосудном испиту, при чему га могу полагати лица која су дипломирали на Правном факултету и која су после завршеног факултета стекла

⁵ Члан 62 Закона о правозаступницима, Београд, 1862.

радна искуства на пословима правне струке, у трајању предвиђеним законом за сваку правну струку појединачно. Из тога можемо видети до које мере се данашње уређење ове професије пресликало из овог закона донетог још давне 1862. године.

Законом о правозаступницима су се одредили услови и начини вршења те професије, права и дужности адвоката и дисциплинским казнама над њима, као и начини престанка права на заступање. Одредио је да су сва друга јавна звања и јавни послови неспојиви са овом професијом, чиме су се и чиновници успешно удаљили од ове струке и одређен је један општи стандард адвокатске етике.

3.1. Одлука Народне скупштине о укидању јавних правозаступника из 1864. године

Народна скупштина је, у септембру 1864. године, већином посланика (са 50 према 48) изгласала да се укине институција јавних правозаступника и да се овај сегмент правосуђа врати у првобитно стање. То је подразумевало да странке и даље имају право да постављају лица која желе да их пред судом заступају, а то више не морају бити стручни људи који су се образовали у правној области. Једини услов који се тражио јесте правозаступнички испит, којег је сада могао свако да полаже. (Фајфрић, 2000: 617). Није било најјасније зашто је Народна скупштина извршила овај пропуст: и ако су народни посланици били и даље незадовољни радом адвоката, било је јасно да се Закон о правозаступницима за кратко време показао веома успешним и да је требало да се настави са њим и да се само надограђује. Уместо тога, као одговор на незадовољство адвокатске професије, створен је нови Закон о правозаступницима из 1865. године. Тим законом се од кандидата за адвоката више није тражило да имају завршене правне студије, већ само положен правозаступнички испит. Том променом се можда дошло до повећања броја адвоката, али не и до повећања ефикасности и стручности у овој професији.

Овај потез је могао бити велики корак уназад за правни систем наше земље, али срећом, то није постао, јер се 1871. године поново дошло до измене Закона, и враћен је концепт адвокатуре који је установљен Законом о правозаступницима из 1862. године, тј. враћен је стандард да правосудни испит могулагати само лица која имају завршене правне науке.

4. Закон о правозаступницима из 1865. године

Новонастали Закон о правозаступницима из 1865. године се од претходног Закона из 1862. године, разликовао у пар ствари које су биле од великог значаја за рад ове професије. Закон је изграђен од 70 параграфа, и подељен је у девет области, укључујући и закључна разматрања. Први део садржи општа начела (наређења), затим следе правила о полагању правозаступничког испита, на који се надовезује трећа област закона, везана за правила постављања правозаступника. Најбитнија разлика је већ била поменута, и истакнута је у члану 3. Закона где је набројано ко све не може добити право на правозаступништво, а то је:

- лице које није српски држављанин
- лице које нема 25 година живота
- које је под старатељством
- које је осуђивано или се налази под истрагом због злочинства; исто тако које је осуђено или се налази под истрагом због злочина учињених из користољубља; или које је осуђено или се налази под истрагом због злочина којим се вређа јавни морал
- које није доброг и поштеног владања и начину живота, те не заслужује јавно поверење и поштовање
- које није положило правозаступнички испит.⁶

Можемо приметити да се у новом Закону из 1865. године, не тражи да је лице редовно завршило правне науке, што је у члану 2. претходног Закона било набројано као обавезан услов. То је даље значило да сада можемо добити као адвоката свако лице које је успело да положи правозаступнички испит, а претходно се није школовало у овој области.

Разлика ова два закона се могла огледати и у томе како се сад полагао правосудни испит. По члану 2. је одређено да се правозаступници налазе под Министарством Правде, тако да је оно и било задужено за правозаступнички испит. Није постојала стална, непроменљива комисија за испитивање кандидата, него је сада министар правде одређивао кандидатима одбор од по пет испитивача и деловође. Члан 10. Закона прописује да министар своје чланове бира из реда судија касационог и апелационог суда, а може поставити и неког јавног правозаступника, а за деловође бира лица из редова министарства правде или суда.

⁶ Зборник закона и уредба изданих у Кнежеству Србији од почетка до краја 1865. године, Београд, штампа и издање државне штампарије, 1865.

Министар правде када бира чланове комисије, бира и њихове заменике, који ће се моћи употребити у комисији ако дође до тога да неки одабрани члан буде спречен да присуствује испиту. Одбор се окупљао пре испита како би се договорили који ће члан шта питати и из ког закона, што наравно, мора остати у тајности, а затим председник комисије одређује дан и време полагања испита.

По члану 11. одређено је да ће испит бити одржан у неканцеларијско време, и то јавно у згради касационог суда. Испит се полаже најпре усмено, па после писмено. На усменом одговарању ће се поставити најмање по једно питање из сваког законика, а на писменом полагању се поставља задатак који је потребно одмах, на лицу места, решити по прописима закона. Сматраће се да је кандидат положио правозаступнички испит када најмање четворица од чланова комисије буду проценили да је испит добро прошао. О резултатима испита одбор је дужан најпре да обавести министра правде. Кандидат који не успе да положи испит, има право да поново полаже тек када прође годину дана од претходног полагања. Исто, ако и други пут не успе да положи, има забрану у трајању од годину дана да полаже, а након истека тог рока, може покушати опет. Уколико и по трећи пут не успе да положи, кандидат заувек губи право на полагање овог испита.⁷

Члан 19. Закона каже да се: „правозаступник поставља за округ, и то за онај округ где он изјави да жели правозаступник бити.“ У члану 20. налази се нова заклетва, која се мало разликује од заклетве у закону из 1862. године, и коју правозаступник мора полагати пре него што буде постављен на место адвоката. Када се неко лице постави за правозаступника, министар правде о томе обавештава све судове, објављује то у званичним новинама, и то лице заводи у списак правозаступника које се води при министарству. Такође се сви и окружни и већи судови морају држати званичног списка о правозаступницима и заводити свако ново лице које се поставља на ову позицију. Дужни су да бележе и сваку промену која се деси на пољу ове професије, нпр. када би неко изгубио право на правозаступништво, као и све казне на које би правозаступник био осуђен. Суд ће о свакој казни, који би изрекао над правозаступником, обавестити министара правде, а он ће даље о томе обавестити и све остале судове.⁸

⁷ Закон о правозаступницима, 1865.

⁸ Члан 22. Закона о правозаступницима, 1865.

Најбитнији део закона се тицао права и дужности адвоката у вршењу своје адвокатске професије. У мору прописаних правозаступничких дужности, можемо издвојити пар:

- да је дужан, по правилу, указати своју помоћ свакоме ко је затражи, и да је пружа савесно, поштено и верно;
- дужан је да се одмах изјасни да ли се прима или не прима понуђенога заступања;
- да о сваком повереном послу сачини протокол;
- да са времена на време, извештава свог властодавца о повереном послу, и то сваки пут када се нешто важно догоди, а нарочито о свакој изреченој пресуди по парници;
- да све акте прихваћеног посла држи одвојено, сређене по хронолошком реду и да их по престанку заступања врати властодавцу;
- да се потпише на сваком акту који он сачини;
- да о свим учињеним трошковима, таксама и наградама издаје признаницу властодавцу и све то забележи у свом протоколу.

Постојали су изузеци од дужности адвоката да се сваком укаже помоћ ко је затражи, односно, закон је прописао одређене случајеве када је правозаступник могао да ускрати своју услугу, као што су:

- услед болести;
- уколико му потражилац помоћи не би могао трошкове накнадити;
- када је са противном странком у тешком пријатељству или у даљем степену сродства;
- ако је посао, за који се тражи помоћ, противзаконит;
- ако је у истом послу већ радио као судија или деловођа; а
- ко је у истој ствари или њој повезаном, већ заступао противну страну;
- ако би тиме радио против себе или блиских људи (супруге, сродника и др.);
- ако би та ствар морала доћи пред суд у којем би судија или деловођа стајао са адвокатом у односу који законска норма забрањује.

Адвокат је имао право да може радити код свих судова,⁹ као и да тражи од властодавца исплату свих трошкова, али и да наплати награду за свој рад. Закон садржи област која се односи на награде и трошкове адвоката, где можемо приметити новину која се није налазила у претходном закону из 1862. године. Она је садржана у члану 50., и тиче се такси које су јасно прописане и набројане за сваки одређени рад правозаступника, колико ће новчана надокнада износити у дукатима и за коју правозаступничку услугу. Тиме се у овом закону ствара једна свеопшта адвокатска тарифа, која се мора поштовати и чиме се адвокати стављају „под контролу“ везану за наплату својих услуга.

У закону су садржане и дисциплинске казне, за правозаступнике који би:

- примили парницу противно правилима овог закона;
- који не би испуњавали судске наредбе;
- одуговлачили парнице без потребе;
- злоупотребљавали правна средства, или који би уопште, неуредно, несавесно или противно правилима своје струке (правозаступничке дужности) радили;
- се рђаво и недостојно понашали при вршењу својих дужности и ван њих.¹⁰

Дисциплинске казне које могу да се изрекну правозаступницима се налазе у члану 54. овог закона и то су:

- писмени укор;
- новцана казна до 200 талира;
- одузимање права на вршење правозаступничке функције.
- Дисциплинске казне могли су да изричу председници окружних судова, министар правде и дисциплински суд, при том „да се правозаступник преда дисциплинарном суду, решава министар правде.“¹¹

⁹ Међутим, законом је одређено и да, без знања суда, правозаступник не сме да се удаљава од оног окружног суда за који је постављен. Ако би се удаљио од свог округа под којим се пада, више од једног дана, био је дужан да именује заступника који би га могао мењати у правозаступничким пословима. (чл. 25. Закона о правозаступницима, 1865.)

¹⁰ Члан 53. Закона о правозаступницима, 1865.

¹¹ Члан 59. Закона о правозаступницима, 1865.

Овај Закон, као и претходни из 1862. године, набраја исте разлоге за престанак права на правозаступништво, а то су:

- Када правозаступник сам поднесе оставку, и то непосредно министру правде;
- Када би правозаступник преузео било какво јавно звање, или било какву јавну радњу на своје име;
- Када правозаступник престане да буде српски држављанин
- Када он буде осуђен од стране дисциплинског суда, да се казни лишењем права на правозаступништво, или ако буде осуђен због злочинства или безчасног преступа, или из користољубља учињеног преступа (као што су утаја, превара), или из преступа којим се вређа јавни морал, или буде ослобођен услед недостатка доказа због злочина или безчасног преступа.¹²

Новину коју видимо у овом Закону, а која није била обухваћена претходним, тиче се ситуација које доводе до привременог удаљавања правозаступника са рада, а то су:

- чим суд реши да се правозаступник под суд стави због злочинства, или безчасног преступа, или преступа којим се вређа јавни морал, или када би суд решио да се правозаступник стави у притвор;
- чим суд реши да се правозаступник стави под старатељство или да се над њим „стециште“ отвори.¹³

Ова мера привременог удаљавања са рада, трајаће докле се правозаступник у првом случају не ослободи, или док се, у другом случају, не уклоне правне сметње. Суд је дужан да о овим мерама над правозаступницима, обавештава министра правде, како би он уклонио то лице са списка правозаступника, или како би га поново вратио. Министар правде је дужан и да о примени ове привремене мере, објави у званичним новинама. Против оваквог решења суда о привременом удаљавању са рада, није дозвољена жалба.

Члан 68. Закона предвиђа да када он почне важити, законску силу губи закон о правозаступницима из 1862. године. Чланом 70. предвиђено је да када је реч о наградама правозаступника за заступање у кривичним предметима, важе правила Законика о поступку судском у кривичним делима.

¹² Члан 64. Закона о правозаступницима, 1865.

¹³ Члан 63. Закона о правозаступницима, 1865.

Из свега горе наведеног, могли смо да видимо веће и мање разлике које су присутне у овом закону у односу на претходни из 1862. године. Главна новина која је била уведена у овом закону је била могућност да правозаступнички испит полажу и лица која немају завршене правне студије, што се појавило као велика нелогичност, будући да је претходни закон са тим условом, почео да доноси Србији адекватне адвокате и адвокатска професија је почела да се развија у веома позитивном правцу. Шта више, школована правна лица су једна другоме представљала конкуренцију која је почињала да мотивише и остала лица у овом правном послу, да буду стручнија и боља у односу на друга, те је напредак био неизбежан. Имајући то у виду, ова такорећи „мала измена“ се показала од великог значаја, будући да је представљала опасност за посрнуће ове професије у земљи која је тек почела да развија свој правни систем. Срећом, није била дугог трајања да би оставила значајније последице за нашу државу, јер се већ 1871. године долази до измене овог закона, и као услов се поново тражи од кандидата за адвокатуру да имају завршење правне науке. То је значило да се адвокатска професија враћа на првобитни концепт који је установљен законом о правозаступницима из 1862. године.

4.1. Покушај формирања удружења адвоката

Новим законом из 1865. године нису били задовољни ни истакнути правници тог времена, ни народ, а и ни правозаступници. Ситуација је налагала да се формира неки вид удружења лица која се баве адвокатском професијом, услед чега је био покренут предлог 1866. године да се сви адвокати у Србији удруже и оснују „Правозаступничко друштво у Београду“.

Правозаступници за тај свој корак нису добили подршку Министарства правосуђа, а и адвокати сами нису пружили неку значајнију иницијативу да то удружење угледа светлост дана, тако да је све остало само на покушају. Због тога једно овакво удружење није ни било основано у Кнежевини Србији, него је морало да се чека све до 1886. године, када се напослетку оснива прво удружење адвоката под називом: „Удружење јавних правозаступника Краљевине Србије“ (незванично: „Српско адвокатско удружење“). (Фајфрић, 2000: 617). Већ наредне године, тачније 1. јануара 1887. године, ово удружење правозаступника у Краљевини Србији је покренуло и свој први стручни часопис под називом „Бранич“. Овај стручни часопис, који обухвата правне и друштвене науке, излази

и дан данас, са тим да је повремено имао прекиде услед ратова и недостатака финансијских средстава.¹⁴

5. Закључна разматрања

Друга владавина кнеза Михаила довела је до државног развоја, како на међународном, тако и на националном плану. Јачање апарата државе је учињено и кроз побољшање законодавства земље, а примена владавине права је била остварљива у пракси и путем института интелектуалне делатности од општег интереса за друштво, тј. кроз адвокатску професију. Период кнеза Михаила донео је два битна закона из ове области, а то су закони о правозаступницима из 1862. и 1865. године, којим се дошло до уређивања адвокатуре по први пут у нашој земљи, а такође и до формирања темена на коме ова професија лежи и дан данас.

Адвокатура какву данас познајемо, добила је свој облик и садржај још током првог закона, где је он учињена професијом одређених, школованих и стучних лица са завршеним правним наукама и положеним правосудним испитом. Са овим законом се у Србији први пут ствара појам адвокатуре, који постаје правно дефинисан, па још и формиран у складу и са савременим схватањима овог правног института. Из тога можемо приметити колико је влада кнеза Михаила била испред свог времена, и колико је допринела државном развоју и националном препороду.

Законом о правозаступницима из 1862. године прописани су услови и начини вршења адвокатске професије, права и дужности адвоката и дисциплинским казнама над њима, као и начини престанка права на заступање. Њиме је одређен општи стандард адвокатске етике, тако што је предвиђено да су друга јавна звања и јавни послови неспојиви са адвокатуром, чиме су се и чиновници успешно удаљили од ове струке.

Иако се овај закон се показао успешним и у пракси, убрзо је био замењен новим законом о правозаступницима из 1865. године, код кога се као главна разлика уводи да правозаступнички испит могу да полажу и лица која немају завршене правне студије. То је даље подразумевало да се адвокатура враћала на концепт још из периода уставобранитеља по коме адвокати не морају бити лица која су се образовала у правној струци, него да правосудни испит може да полаже било ко. Овај потез је могао бити велики корак уназад за правни систем Србије, и јавио се као велика нелогичност, будући да је претходни закон са тим условом,

¹⁴ Адвокатска комора Србије, Историјат, доступно на: https://aks.org.rs/sr_lat/istorijat/, (преузето: 20.04.2023.)

почео да ствара адекватне адвокате и адвокатска професија је почела да се развија у веома позитивном правцу.

Срећом, већ 1871. године се долази до поновне измене закона, и враћен је концепт адвокатуре који је установљен Законом о правозаступницима из 1862. године, тј. враћен је стандард да правосудни испит могу полагати само лица која имају завршене правне науке.

Литература

Фајфрић, Жељко (2000). *Адвокатура у Србији до 1990 године*; у: група аутора: *Историја југословенске адвокатуре књига II*, Савез адвокатских комора Југославије, Београд;

Кркљуш, Љубомирка (2000). *Правна историја српског народа*;

Ђурђић, Војислав, Ранђеловић, Небојша, Илић, Горан (2004). *Српско државно тужилаштво 1804- 2004.*, Правни факултет Ниш;

Ранђеловић, Небојша (2012). *Историја права II Основи српске историје права*, Ниш.

Истраживачка грађа:

Уводна правила о правозаступницима, Београд, 1862.

Закон о правозаступницима, Београд, 1862.

Зборник закона и уредба изданих у Кнежеству Србији (1865. године) Београд, штампа и издање државне штампарије, *Закон о правозаступницима*, 1865.

Електронске адресе:

Адвокатска комора Србије, Историјат, доступно на: https://aks.org.rs/sr_lat/istorijat/ , (преузето: 20.04.2023.)

Уводна правила о правозаступницима и закон о правозаступницима, Београд, 1862. године, доступно на: <http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/3515>, (преузето 20.04.2023.)

Natalija Bogdanović, LL.M.,
PhD student,
Faculty of Law, University of Niš

DEVELOPMENT OF THE LEGAL PROFESSION IN THE PRINCIPALITY OF SERBIA

Summary

During the reign of Prince Mihailo Obrenović, the Principality of Serbia adopted a number legislative and regulatory acts aimed at improving the judicial system, including inter alia the legal representation of people in courts by educated lawyers. When Prince Mihailo returned to the Serbian throne for the second time, he rapidly embarked on the transformation of the former small vassal state into an independent legal state by taking action both at the international and national level. The legal order in the country was established by adopting new regulations but, due to the scope and complexity of the legal matter which was unintelligible to the poor and illiterate population at the time, legal certainty was difficult to achieve. The first “lawyers” in the Principality of Serbia were educated party representatives and public clerks, and very rarely educated professional lawyers. As the legal profession gained greater popularity and was widely accepted by the people, it was necessary to regulate this matter. The foundations of the legal profession and advocacy were laid down by the Act on Public Legal Representatives (1862), which envisaged clear standards and rules for legal representation by lawyers. In his paper, the author presents the origin and the development of the legal profession in Serbia, whose roots may be found in the legislation of the Principality of Serbia.

Keywords: *Principality of Serbia, legal representatives, lawyers, judiciary, party representation.*